

УДК 81'276:811.16+39

Н. А. Лисюк

МОВНЕ ПИТАННЯ І СУЧАСНИЙ ФОЛЬКЛОР СЛОВ'ЯН

На сьогоднішній день міста і села України репрезентують своєрідну «контактну зону», де міцно вкорінені гетерогенні мовні традиції. Особливо цікавою видається ситуація, що склалася у великих «зросійщених» містах, зокрема у столиці, де у побуті співіснують обидві мови, розвитку набуває україномовна й російськомовна фольклорна творчість. Завдання цієї розвідки – визначити, у чому полягає етномовна специфіка міського фольклору України, чи впливає на нього мова, якою його створено, яким чином оцінюється в ньому поточна мовна ситуація? Об'єктом даного дослідження є сучасні анекдоти та паремії, що побутують у Києві, з двох синхронних зрізів: зразка осені 2004 року та 2006–2007 років.

Ключові слова: гетерогенні мовні традиції, «контактні зони», сучасний фольклор, політичний фольклор.

Nowadays cities and villages of Ukraine represent so called «contact zones» where the heterogeneous language traditions had settled. Today's Ukrainian and Russian languages are almost equal in rights when folklore is being transmitted. Some texts with lingual plots reflect the horrors and complexes of their creators. But in the political folklore the choice of this or that language means a choice between independence and the Russian empire. The obvious gravitation of a modern society to English is also outlined in this folklore.

Key words: heterogeneous language traditions, «contact zones», modern folklore, political folklore.

Питання про мову – дуже гостре для України, де внаслідок тривалої русифікації міста стали фактично російськомовними, а села залишились україномовними, широкого розповсюдження набув білінгвізм. Зі здобуттям незалежності ситуація кардинально змінилась – українська мова стала державною, її почали вживати в багатьох сферах спілкування, куди раніше не допус-

кали. Серед іншого, ситуація зазнала певних змін і в історично зросійщених великих містах, зокрема й у столиці України – одній із так званих «контактних зон», де здавна усталилися гетерогенні мовні традиції. Власне, тут у побуті співіснують обидві мови й, відповідно, розвивається україномовна та російськомовна фольклорна творчість (тут ідеться виключно про російський фольклор України, про що свідчить його пов'язаність із вітчизняними реаліями та злободенність саме для нашої країни). Яким чином співіснують ці фольклорні масиви? У чому полягає етномовна специфіка міського фольклору України, який створювався на перехресті двох мов і кількох етносів (українського, російського, єврейського та інших)? Чи справляє на нього вплив мова, якою його створено? Як оцінюється в ньому поточна мовна ситуація? Нова гіпотеза в дослідженні: джерелом для визначення істинного ставлення багатонаціонального населення України (близько чверті якого складають росіяни), до двох мов, може бути, крім іншого, і сучасний міський фольклор. Матеріалом для даного дослідження слугували сучасні анекдоти та паремії, що побутують у Києві, з двох синхронних зрізів: зразка осені 2004 року та 2006–2007 років.

Можна констатувати, що сучасний фольклор (принаймні, у столиці) нині є, фактично, двомовним. У найпоширеніших випадках окремо створюються як україно-, так і російськомовні анекдоти та різноманітні паремії, які входять до репертуару монологів як одномовні, але в репертуарі білінгвів побутують у двох мовних версіях, що їх, вірогідно, слід вважати різномовними варіантами одного твору, який побутує в річищі «відкритої» в мовному сенсі традиції¹. Легкість переключення адресанта-білінгва з одного мовленнєвого коду на інший залежно від «мовної орієнтації» співрозмовника засвідчує й І. Кімакович [Кімакович 2005, с. 49].

Зауважимо, що лінгвістична «всеїдність» білінгвів має і зворотний бік – мимовільну міжмовну інтерференцію (явище,

добре відоме тій галузі фольклористики, що вивчає фольклор контактних зон). Особливо увиразнилася тенденція до неконтрольованого включення в україномовні тексти іншомовних одиниць, що призводить до появи в стихійних перекладах (а радше – «недоперекладах») маси суржикових виразів. Та все ж яскраво вираженої напівмовності, або семилінгвізму, тут не спостерігається (хоча таке явище властиве, скажімо, сучасному студентському фольклору [Салига 2005, с. 15]).

Виокремлюється також група принципово одномовних текстів, які не піддаються перекладу в силу наявної в них гри слів (каламбурів). Тож навіть якщо вони й виконуються іншою мовою, то такі ударні місця залишаються не перекладеними.

Іншу групу складають принципово двомовні твори. Деякі з них будуються на основі специфічних «довільних» перекладів: «Як *“Пролетарии всех стран, соединяйтесь!”* українською буде? – *“Голодранці усіх країн, до купи – гоп!”*; *«Как переводится с украинского “послидовный”?* – *“Поэтанний”*». До цієї ж групи відносяться твори, де діють представники обох етносів, мовлення яких відтворюється (показово, що в письмовому перекладі мовлення персонажів передається або «рідною» орфографією, або ж, підкреслення, – іншомовним алфавітом). У таких випадках іншомовні вкраплення, як це узвичаєно у фольклорі, відіграють роль етнічних або, що характерно саме для сучасного фольклору України, мовно-преференційних масок (чи, жорсткіше, паспортів): *«Я, Тигипко і Герман проводимо виховну бесіду з 17-річним студентом, який кинув у прем'єра яйце. Я. (з докором): “Ех, парень, я в твої годи...”*» В ще одній низці текстів «іншомовні» вкраплення служать диференційними ознаками етнічної й державної належності, означаючи в російськомовних текстах українські реалії, в україномовних – російські: *«Государство Ватикан в Риме признает независимость нового государства **Майдан Незалежности** в Киеве...»*. Іншу групу складають міжмовні лінгвістичні ігри: *«– Вот я*

не пайму, пачему у вас парламент називається “Рада”? Почему рада?” – “Та тому рада, що не дума...”» Широкий простір длялюблених у народі лінгвістичних ігор дає близькість звучання лексем і виразів в обох мовах (за їх різного семантичного наповнення). Створюються мовні «приколи», побудовані на «етимологізації» подібних за звуковим складом різномовних лексем: скажімо, «шабля», з погляду носія російської, означає, дуже м’яко кажучи, «тихіше, панночко!» Вказується в анекдотах і на можливість тлумачення крізь призму близькоспорідненої мови таких неоднозначних омоформ, як укр. «незабаром» та рос. «сравни». Широко експлуатується й інтернаціональний сюжетний тип про виникнення мовленнєвих непорозумінь через наявність омоформ в обох мовах. Зайшовши «на Йордан» до української оселі й привітавшись, як навчили: «Христос христився!», росіянин³ у відповідь чує канонічне хорове вітання «Славимо Єво» – і негайно втікає, сприйнявши це як погрозу. На митниці персонаж-росіянин, почувши: «Треба ждати», «Мало ждав», тлумачить ці вирази як вимагання хабара, а напис «Нехай щастить» на кордоні читає як паронімічний лайливий вираз. Ось україномовний хлопчик резюмує, що до Криму треба обов’язково їздити з поні, бо всі перепитують: «Поні маєш? Поні маєш?» Актуалізувався й «бородатий» анекдот про «жеримовчки»; за його схемою створено текст про комунікативну поразку україномовної бабусі в бесіді з російськомовним онуком: «Я не Чипидрис, я Мишаня».

В анекдотах прямо порушується проблема функціонування споріднених мов в Україні. Симптоматично, що знання українцями російської ніколи не заперечується. Однак справжній українець розмовляє цією мовою у виключних випадках – скажімо, із власним собакою, бо того з Росії привезли, або із сусідом – «назло жінці». Але дружина-патріотка може й власного чоловіка назвати «іноземним шпіоном», якщо той розмовлятиме поросійськи уві сні. Натомість анекдотичні «москалі» є виключно

монолінгвами, вони нездатні зрівнятися навіть з українським псом, якому зазвичай доступні обидві мови. Останнім часом популярності набув еклектичний дарвіністсько-монотеїстичний анекдот про мавп-п'яничок, неспроможних стати людьми попри всю зовнішню подібність. Вони не підкоряються наказам Божим, бо ж *«па-українски не панімають»*. Засвідчує факт використання частиною жителів України виключно російської мови й перелицьований старий анекдот: *«Армянское радио спрашивают: “Какой из языков самый трудный для изучения: китайский или иврит?” – Армянское радио, не задумываясь, отвечает: “Украинский, потому что половина самих украинцев до сих пор не может его выучить”»*.

Симптоматично, що в мовній площині росіяни протиставляються навіть анекдотичним чорношкірим – геть україномовним: *«...в трамвай заходит кремезний українець і питає: – Котра година? Негр, який сидів поруч, встав і ввічливо каже: – Пів на другу. Дід йому: – Сідай, синку, я й так бачу, що ти не москаль!»* Африканці тут виявляються більшими прихильниками українського, ніж деякі «записні патріоти»: вони не просто живуть у державі, але й читають україномовну пресу, ба навіть вважають себе українцями.

Насаджені КДБ «кровожерні» анекдоти про те, що російськомовність становить загрозу життю особи, нині маргіналізувалися: їх відносять або до воєнного чи повоєнного минулого («далекі-далекі часи»), або до Карпатського чи, рідше, Поліського етнографічних регіонів: *«– Гей, вуйку! Не пийте тої води, бо вище на фермі гноївку прорвало! – Что вы говорите? – Кажу: пийте поволі і великими ковтками»; «У поліській глибинці наприкінці 40-х років: – Чоловіче, не пий!!! Москалі криницю отруїли. – Чево ти гаваріш? – Та пий, кажу, повільніше. Вода холодна – застудишся»*. Продовжує побутувати й невеликий цикл анекдотів про полювання на російськомовних. Етнічна, а радше «мовна» ненависть приписується подекуди й особам

із характерною «націоналістичною» зовнішністю: *«Київ. Берез Дніпра. Потопуючий репетеує: – Помогите, помогите!!! На березі стоїть дядько з вусами і говорить потопуючому: – Краще б ти, синку, вчився плавати, аніж отой псячої мови»*. Показово, що подібний сюжет пов'язують із русифікованим Півднем України: *«Об'яви вздовж пляжу біля Одеси: “У зв'язку з оголошенням української мови державною крики про допомогу іншими мовами не розглядатимуться”*». Така локальна прив'язка твору виглядає принаймні штучною, отож фантазія авторів подібних фальшлорних ⁴ витворів підігріта, як здається, політичними дровенятами, порівняймо свідчення очевидиці про ситуацію в Одесі в часи Помаранчевої революції: *«Майже всуціль панувала думка, що з перемогою В. Ющенка прийде тотальна українізація. Але ця українізація тлумачилася доволі оригінально – із садистським ухилом: “Будут отрезать языки всем, кто говорит по-русски”, або: “Всем русскоязычным будут выкалывать глаза”, і зовсім заїжджене – що всіх росіян і російськомовних будуть вивозити з території Одеси чи України. Ці фрази мені говорили мої знайомі, що голосували за біло-синіх, це лунало на біло-синіх мітингах, писали на парканах та будинкових стінах, коментували наші “вільні й непродажні” журналісти. Я не знаю, чи можна це вважати за дискримінаційні дії чи зневагу до державної мови, але ці слогани можна було прочитати майже в кожній листівці за Януковича»*.

У менш «етноненависницьких» сюжетах ідеться про комунікативні невдачі росіян у спілкуванні з українцями. Наприклад, у транспорті «західняки» відмовляються показати потрібну *«останівку»* або ж зголошуються зробити це тільки з огляду на спільні вподобання: *«– А сало, хлопчику, любиш? – Так, батьку. – Так, ось, кацап, зупинка на тій стороні дороги, і якщо б сало не любив – вбив би!»* Оповідається в анекдотах і про інші дрібні капості: продавець відмовляється продати *«лезвія для брїтви»* покупцеві, який обізвав його *«товари-*

щем»: «Хай серпом бриється, надлюка»; не продають росіяни нові навіть цигарок – знущуються, посилаючи в інше село за п'ять кілометрів, де, зрозуміло, теж відмовляють. Диспетчер, пересвідчившись в російськомовності пасажира ліфта, щиро радіє: «Ну що, москалику, застряг?»

Зрештою, незнання російської зовсім не означає володіння іншими іноземними мовами. Україномовні не хочуть показати росіянину, як пройти на Хрещатик, бо той звертається до них російською, але ж інших іноземних мов, якими він пробує спілкуватися з ними, вони просто не знають: «– Подивися, Петре, яка розумна людина! Скільки мов знає! – І це йому допомогло?»

Актуальним для анекдотів є питання про сприйняття української росіянами та навпаки. Тут можна нагадати «бородаті» тексти про перші мовні контакти: з погляду росіянина, українська подібна до італійської (вивіска на крамниці прочитується як «Тканіні»), а то й до японської («Гудзікі» з наголосом на 2-му складі). Українцям, у свою чергу, не подобається, що росіяни вимовляють слово «пиво» як «*пі-і-іва*», кохання називають «*бліііізость*», а борщ – «*пе-єрває*» («*Тьху, повбивав би!*» – резюмує персонаж). Загалом, росіяни, розмовляючи українською, у різні способи «коверкають» на свій лад слова.

Українцям, що намагаються розмовляти російською, в анекдотах приписується акцент у вигляді «шокання» («гекання», до слова, у них не помічається, що свідчить про нерелевантність цього явища для носіїв сучасного фольклору, а отже, про ототожнення ними фонем [г] і [r]). В анекдотах про україномовних наголошується на їх недосконалому володінні російською, а разом і притаманній їм тупості: «– Как по-украински сказать: «–Извините, не могли бы вы повторить вашу последнюю фразу, а то я невнимательно вас слушал? – Шо?; – Девушка, вы с Украины? – Нет, а шо?».

Є цикл російськомовних текстів, об'єктом висміювання в яких виступає безпосередньо українська мова. Побутують вони

переважно в регіонах із великим відсотком російськомовного населення. Ось свідчення вчительки, яка три десятиліття працює в Криму: ще в 1976 році «все українське не сприймалося ні учнями, ні адміністрацією. Навіть серед вчителів ходили антиукраїнські анекдоти, наша мова та література не вважалися поважними предметами. Що там говорити, навіть зараз, коли я підходжу до колег на нарадах і починаю говорити українською мовою, деякі демонстративно відходять»⁵. Такі анекдоти мають виключно агресивний характер, в них використовується передусім ненормативна лексика та обсценні конотації: злісно російськомовна ведуча оголошує номер «*Висела писенька*»; зло висміюються українські назви місяців, що межує зі словесною порнографією; є й інші приклади не для друку.

Болючим видається народове питання про білінгвізм українських міст. Адже попри гучні заяви про відданість «рідній мові», насправді білінгви віддають перевагу саме російській. Показовим є анекдот про Раду: якщо в залі нема москалів, то на засіданні «*можно и по-русски поговорить*». Ця ж ситуація зі «щирими чухраїнцями» повторюється повсюдно – на вулиці, на конференції (єдиний обмежувач – присутність справжніх росіян): «*Ну, тагда будём гаваріть па-рускі*». За цього прагнення українців спілкуватися між собою російською нерідко тлумачиться в анекдотах як спотворення й цієї мови: «– *Тоді будемо говорить по-русски*». Є кілька варіантів анекдоту про Богдана Хмельницького, який скам'янів, почувши у відповідь на своє вітання: «*Здоровеньки були, громадяни українці!*» «*Здравствуй, товарищ Богдан!*» (інколи – з єврейським акцентом: «*Здгаствуй, товагищ, Богдан!*»). Україномовність сіл і російськомовність міст розгортається в сюжеті про нерозуміння бабусі-селянки онуком-городянином. У деяких випадках актуалізується навіть теза про мовну зраду, і тоді генераційно-мовний конфлікт набуває трагічного забарвлення: гуцул, убивши сина, дорікає йому: «*Чи я тебе не народив,*

чи я тебе не годував, чи я тебе до університету не відпустив, чи я тобі гроші не відсилав!? А ти приїхав і що ти мені сказав? “Здравствуйте, папа!”».

Побутування таких злостивих, принизливих, нетолерантних, а то й агресивних текстів (попри питання про спонтанність чи штучність їх виникнення) свідчить, з одного боку, про болючість мовного питання для сучасної України. Відтак, у сучасному фольклорі, на думку Л. Масенко, «омріяний рівноправний діалог двох культур... набув рис домашньої, а відтак дуже болісної для обох сторін сварки» [Масенко 2009]. І саме «мовні» анекдоти стали вербалізованою проективною інверсією власних несвідомих острахів та комплексів [Дандис 2003, с. 76] носіїв тієї чи іншої мови. Їх породжують й утримують у полі актуального фольклору неусвідомлювані побоювання отримати тавро меншовартісності та бути дискримінованими з огляду на мовні переваги. З іншого ж боку, добрим знаком є те, що доволі часто етнічно різноспрямовані тексти можна зустріти в репертуарі одного виконавця – зазвичай, білінгва. Це свідчить про нівелювання для нього питання про вищість чи пріоритет тієї чи іншої мови: в обох він знаходить те, з чого можна покепкувати.

Симптоматичним можна вважати й протиставлення української й російської мов у політичній площині, де вони різко розмежовуються як символи політичних уподобань та державницьких інтенцій. Приміром, у такому різновиді політичного фольклору, як «майданний», мова виявилася однією з основних ліній демаркації між політичними таборами. Якщо Майдан вочевидь тяжів до української, особливо в своїх «офіційних» самоідентифікаційних заявах-кричалках, то колони зі Сходу принципово позиціонували себе як виключно російськомовні. Показово також, що тенденцію до встановлення мовно-політичного вододілу відразу ж підхопили діти, які у своїх власних кричалках-дражнилках розрізняли кандидатів

шляхом їх протиставлення на мовному рівні. Прикметно також, що, згідно з одним з анекдотів, суржикомовна Верка Сердючка виступала на підтримку Я., а її україномовний автор-творець А. Данилко – на захист Ю.

В анекдотах цього періоду вживання російськомовним кандидатом української мови дозволяло підкреслити кон'юнктурність його іміджу, а, власне, його прагнення позиціонувати себе на політичній арені як україномовного. Наголошення на цьому уможливило створення нового – російського (!) – аналога суржику на основі використання українських варваризмів: *«Алло, здравствуйте, мы из избирательного штаба Виктора Федоровича... Мы предлагаем вам нового Я. Новый Я. на 10% послидовнее, на 20% свидомее, на 30% самостийнее...»* Перше місце у шерезі іншомовних вкраплень, що сприймалися як варваризми, посів відомий слоган *«Тому що...»*: *«Почему Я. упал – тому що смиливий. Почему в больнице прятался – тому що сильний духом. Почему обвинил во всем Ю. – тому що справедливий. Почему на открытие Лавры не поехал – тому що послидовний»*; *«Опечатка на плакате: “Тому что підслідовний ”⁶»*; *«Налажен серыйный выпуск помаранчевых колгот с надписью “Тому что за так”»* і под.

Показовим було й педалювання мовних помилок особи, що володіє мовою обмежено. Приміром, почувши на переговорах, що він *«має рацію»*, носій російської мови знічується й зізнається, що таки дійсно її має і таємно записує розмову. Окремий цикл анекдотів було породжено орфографічними помилками тодішнього кандидата в президенти: *«Почему так много ошибок в списках избирателей? – Потому что проФФесор»*; *«Виктор Фёдорович, как пишется слово «яйцо»: через «ц» или через «тс»? – Хмм... Точно знаю, что «сало» – через два «с»*.

Симптоматично також, що боротьба за чистоту правопису пов'язувалася в анекдотах із реаліями життя: *«Я. пишет обращение к народу, доходит до фразы: «наша экономика возрожда-*

ется» и у секретарши спрашивает: – А как правильно писать: экономика возроЩдается или возроЖдается? – Через «ж», конечно. – Ты смотри, как возрождается, так и пишется...».

Водночас осміянню було піддано використовуваний у провладній риторичній офіційній «новомов» орвеллівського стибу, яким складалися і українські, і російські «народні новини», анонси, псевдорекомендації та псевдовітання, пародії на соціологічні дослідження та різноманітні офіційні документи, порівняймо новину зі сфери мовознавства: «С сегодняшнего дня в украинское правописание внесены дополнительные изменения. Вместо слова “яйца” нужно использовать словосочетание “тупые твердые предметы”».

Та найвиразніше в «майданному фольклорі» окреслились обриси спільного для обох мов ворога, а саме злодійського аргю («фені»). З огляду на це, мовне питання набуло актуальності, але зовсім в іншій площині, ніж у політикумі та серед мовознавців. Творці постфольклору прогнозували: «После избрания Я. президентом в школах наконец-то введут два государственных языка: украинский и феню». Можливе панування «фені» пов'язувалось із загрозою панування в країні криміналітету завдяки перемозі «бандидата в Президенти», «Бандюковича», який поставить назавжди крапку в суперечці з приводу мовного питання: «У разі перемоги Я. Україну перейменують в “Уркаїну”, державною мовою буде “феня”, законодавство стане «зконодавством», а економіка – “зеконікою”, державним гімном стане “Мурка” тощо. Робилися й спроби опанувати майбутню офіційну «феню», зміксовану з російської та обгорнуту в українську: «25 листопада 2004 року Верховний Сходняк України прийняв у третьому базарі Общак України на наступний рік. В ході бурхливих розборок пацани з різних угруповань все-таки добакланилися замутилити конкретну “Програму соціального та гуманітарного розвитку держави”. “В натурі конкретно все в шокола-

ді!» – заявив представникам ЗМІ прес-секретар общакового комітету ВРУ». У світлі такої перспективи набув нового сенсу відомий бородатий анекдот, пов'язаний із мовними стратегіями мас: «Оптимісти вчать англійську, песимісти – феню, реалісти вивчають автомат Калашникова».

Звісно ж, носієм та ідеологом запровадження «фені» народ вважав того з кандидатів, хто мав кримінальний досвід, приписуючи йому складання двох вагомих «наукових» праць – «Словника фені» та раритетного «Словника україно-російської мови», намагання «переименовать Демократический центр в Централ демократии» та «поміняти національну символіку», зокрема замінити в електронній адресі символ «@» на «#», і водночас, наголошуючи: «Ю. не против русскоязычного населения страны. Ю. против фенезычного населения...»

На кримінальному соціолекті, що його, як виявилось, майданний люд досконало опанував, було створено цілу низку російськомовних фальшлорних пісень-реміксів на мелодії відомих злодійських романсів, які склали серію «Новий блатний хіт–2004».

Диглосію, а власне – вправне володіння маргінальним соціолектом, було продемонстровано носіями майданного фольклору й у такій царині, як нецензурщина. Як це не парадоксально, але ненормативна, насамперед обценна лексика загалом використовувалася в тогочасних текстах доволі широко (у них навіть пропонувалося стати на захист цього «загальнослов'янського» надбання та надати йому статус третьої державної мови!). Звичайно, неперевершеним знавцем цього соціолекту фольклор зображав кандидата-зека, який не розуміє нормальної розмовної, а тим паче літературної мови та культурних символів, а відтак інтерпретує почуте на свій викривлений лад. Так, прибувши на Криворіжсталь, «Ренат говорит: “А сейчас мы пройдемся по цехам!” – Я.: “Сам ты Поц и Хам!”; “Ну, мы сказали народу, что вы сидели как борец

за свободу, как... Мандела...” Я.: Ну за Манделу ты еще ответишь...». Відповідно, саме йому й була адресована більшість творів «низької» сміхової культури, сповнених нецензурної лексики, яка в таких випадках служила своєрідною народною мовою влади ⁷: «Куплю собі песика, зроблю йому буди, назву Я. і п...ти буду». Показово, що для письмової фіксації цих обценних текстів нерідко використовувалася... латиниця (цьому, зокрема, сприяв такий канал розповсюдження фольклорних новотворів, як мобільний зв'язок), що перетворювала їх на свого роду шифровані послання: «*Yanikovich p...s, haj p...dye vin od nas! A yaksho vin ne захоche – to haj pide i po...che*».

Останній приклад засвідчує наявність у носіїв майданного фольклору на додаток до двомовності ще й багатомовність (фактично, субординативного типу, див. роботи Є. Верещагіна, П. Вовк) або й просто прагнення похизуватися «модними» іншомовними словечками чи, принаймні, володінням латиницею. З-поміж неблизькоспоріднених мов використовуються спорадичні вкраплення з німецької, арабської тощо, однак пальма першості залишилася, зрозуміло, за англійською, яка виявилася, власне, неочікуваним конкурентом, що втрутився в незримі суперечку двох слов'янських мов. Ця мова стала своєрідним секретним кодом, зрозумілим лише втаємниченим, тобто особливо «крутим» і «просунутим», – либонь, студентам та представникам субкультури комп'ютерників, порівняймо: «В сети Интернет появился новый вирус “Яникович”». Он ничего не делает, но “выдавить” его с компа практически невозможно», «В связи с обилием шуток про Я. в Интернете донецкие купили российский поисковик «Яndex.Ru». Теперь он переименован в Яникович.Ru»; «Почему Кучма не может быть президентом Норвегии? – Потому что тогда бы личным сайтом Кучмы был бы сервер <http://www.prezident.gov.no>. З цього фіксувалася як пасивна двомовність (згадуване використання латиниці для вуалювання обценних творів, а також при-

нагідні англомовні вкраплення в усне та письмове мовлення: «*Новости 5-го канала: В листовках, обнаруженных в Киеве на ВДНХ, найдена апичатка: вместо “Yankee Go Home!” напечатано “Yaniki Go Home!”*», включно зі спробами творення двомовних неологізмів: «*Если скрестить выборы в США и в Украине, то участвовали бы 2 кандидата: Янукерри и Бушченко*»), так і двомовність продуктивна, що уможливллювала породження особливо «прикольних» з огляду на незрозумілість для «непосвячених» текстів.

Потяг сучасного суспільства до англійської мови є більш ніж очевидним. Вона входить до щоденного вжитку освічених прошарків населення і зазнає адаптації, формуючи новомодний україно-англомовний соціолект – ukrenglish – ним починають створюватися новітні постфольклорні та фальшлорні твори. У початківців-школярів у моді перекладні «підколи», побудовані на омофонних збігах: «– *Переклади англійською: «Я м'яч-один». – I am a ball one*; «– *Як по-англійськи «Я дві піци»? – I'm two pizza(s)*». Також популярні анекдоти про мовні непорозуміння: «– *Вовочка, як по-англійськи читати? – Так само, як і по-українському: взяти книгу, відкрити і дивитися на рядки*; «– *Ну як? Були в тебе в Лондоні проблеми з твоєю англійською? – У мене – ні. В англійців були*». Підкреслюється в анекдотах і слабке володіння предметом українськими вчителями: «– *Пєтрєнко! – Я! – Ду ю спык ынглыш? – Шо? – Сидай. – Тартарєнко! – I am. – Ду ю спык ынглыш? – Yes, I do. – Шо?*».

Більш досвідчені в опануванні мови особи розважаються прямими перекладами (голос за кадром перекладає діалог героїв бойовика: «*How do you do? – All right*»; як: «*Як ти це робиш? – Тільки правою*»), семантичними спостереженнями («*Артикль “a” переводится как “типа”, а “the” – как “конкретно”*») тощо. Популярними серед молоді є вирази-варваризми на кшталт: «*Філфак – всім факам фак!*»; «*Гоу ту зе на фіг!*»; «*Хау ду ю жив?*»; «*Фейсом об тейбл*»; побутує й

псевдоцитата «*Two beer or not two beer?*». У більш просунутому середовищі створюються навіть жартівливі віршики: «*If you made a hear, зараза, Push a handle of унитаз, Если didn't run вода, Use your own hand туда*»⁸; віршовані написи на партах і стінах аудиторій: «*If you wanna have a sex, call my dog, his name is Rex*»; «*If you want to fuck the sky, you have to learn your dick to fly*»; «*Fuck lectors*».

Таким чином, можна дійти висновку, що, попри дошкульні «антимовні» автентичні та «кровожерні» фальшовані витвори, які й досі вражають уяву громадян України, у середовищі народу ставлення до двомовності достатньо толерантне, насамперед, у побуті. У фольклорі обидві мови є фактично рівноправними й мирно співіснують, у тому числі в різних симбіозних формах. Переломною точкою в осмисленні мови як політичної цінності став «майданний» фольклор, в якому російську й українську мови було різко протиставлено в політичній площині як свідчення відданості різним світоглядним цінностям (це видається позитивною тенденцією). Безумовною загрозою для обох літературних мов «у народі» вважається кримінальне аргю («феня»). Парадоксом залишається ставлення до ненормативної, передусім, обценної лексики, яка достатньо широко вживається в сучасних творах і навіть «захищається». Також окреслюється й очевидний потяг сучасного суспільства до англійської мови. Вона входить до щоденного вжитку освічених прошарків – у вигляді варваризмів та двомовних постфольклорних творів малих жанрів.

Звісно, ці висновки не варто розглядати як остаточні, це лише спроба окреслити деякі тенденції в практиці побутування різних мов та їх різновидів у фольклорі сучасних контактних зон на прикладі столиці України, а також висвітлити певні зрушення в ставленні до них у масовій свідомості. Вірогідно, ця інформація до роздуму може стати в пригоді як фольклористам, так і мовознавцям, бо, як стверджує дав-

ня мудрість, «глас народу – це глас Божий». На завершення слід підкреслити, що виникнення спільного, так би мовити, «різномовного» фольклору, який використовує кілька мовних кодів і соціолектів та виконує як розмежувальну, так і об'єднуючу функції, ознаменувало момент народження в Україні політичної нації.

Примітки:

1. Зазвичай білінгв використовує той чи інший мовний варіант твору, пристосовуючись до мовних переваг своєї аудиторії; див. про це: Бріцина О. Українська усна традиційна проза: питання текстології та виконавства / О. Бріцина. – К., 2006. – С. 277.

2. Те, що фольклорна мова не є літературною і що її стихія – це діалекти та різноманітні мішані, креолізовані різновиди мови, збирачам фольклору відомо віддавна, див. зокрема: Мушкетик Л. Питання двомовності в репертуарі казкарів / Л. Мушкетик // Усна епіка: етнічні традиції та виконавство. Мат-ли Міжнародн. конф., присвяченої пам'яті Ф. Колесси та А. Лорда. – К., 1997. – Ч. II: М–Я. – С. 20–25. Сучасні фольклорні тексти буквально пересипані подібними інтерференційними “помилками”, що, серед іншого, свідчить про загальний низький рівень володіння українською.

3. Тут і далі терміни “росіянин” та “українець” означають не так національність, як мовні переваги, тобто російськомовність або, відповідно, україномовність.

4. Фальшлор, або фейклор – кон'юнктурна імітація фольклору.

5. “Наша мета – виховання української еліти в Криму...” Інтерв'ю з Н. Руденко // Кримська світлиця. – № 38. – 27.09.2004 р.

6. Тут гумористичний ефект створюється завдяки вживанню суржикового слова, сказати б, “середньоарифметичного” між рос. “подследственный” і укр. “слідствий”.

7. Від лат. obscene – “геніталії”.

8. Основною функцією чоловічого лайливого дискурсу, в якому вживається обценна лексика, є утвердження в повсякденному житті свого “панування, домінування”, тобто вираз владних відносин, приписування собі або третій особі високого статусу, який і дозволяє здійснювати названу дію” (Адоньева С. Прагматика фольклора / С. Адоньева. – СПб., 2004. – С. 190; див. також: Михайлов В. Русский мат

как мужской обценный код. Проблема происхождения и эволюция статуса / В. Михайлов // Новое литературное обозрение. – 2000. – № 43). Це не тільки маркер культурного занепаду й деградації, але, як відмічають російські дослідники, компенсаторний механізм з огляду на свою антитоталітарну, антиофіційну спрямованість (Кронгауз М. Бессилие языка в эпоху зрелого социализма / М. Кронгауз // <http://www.ruthenia.ru/folklore/krongauz1.htm>), вираз неусвідомлюваного протесту проти соціального тиску, психотерапевтичний засіб для протистояння стресам (Китаев-Смык Л. Матерные речь и ругань в современной России / Л. Китаев-Смык // <http://www.intelligent.ru/>).

9. Зап. в липні 2007 р. студенткою I курсу філологічного факультету КНУ О.В. Максиміхіною від Тесленко А.В., 1989 р. н., студентки, м. Київ.

ЛІТЕРАТУРА

- Адоньева С.* Прагматика фольклора / С. Адоньева. – СПб., 2004.
- Бріцина О.* Українська усна традиційна проза: питання текстології та виконавства / О. Бріцина. – К., 2006.
- Дандис А.* Проекция в фольклоре: в защиту психоаналитической семиотики / А. Дандис // *Дандис А.* Фольклор: семиотика и/или психоанализ. Сб. ст. – М., 2003.
- Китаев-Смык Л.* Матерные речь и ругань в современной России / Л. Китаев-Смык // <http://www.intelligent.ru/>
- Кімакович І.* Відгризає куся маленького труся / І. Кімакович // Фольклористичні зошити: Зб. наук. пр. – Луцьк, 2005. – Вип. 8. – С. 20-25.
- Кронгауз М.* Бессилие языка в эпоху зрелого социализма / М. Кронгауз <http://www.ruthenia.ru/folklore/krongauz1.htm>
- Масенко Л.* Мова і культура / Л. Масенко // *Масенко Л.* Мова і політика // <http://vesna.org.ua/txt/masenkol/movpol/08.html>
- Михайлов В.* Русский мат как мужской обценный код. Проблема происхождения и эволюция статуса / В. Михайлов // Новое литературное обозрение. – 2000. – № 43. – С. 50-57.
- Мушкетик Л.* Питання двомовності в репертуарі казкарів / Л. Мушкетик // Усна епіка: етнічні традиції та виконавство. Мат-ли Міжнародн. конф., присвяченої пам'яті Ф. Колесси та А. Лорда. – К., 1997. – Ч. II: М–Я. – С. 20–25.
- Салига П.* Студентські стереотипні достовірні наративи (за матеріалами оповідок студентів гуманітарних факультетів вищих навчальних закладів м. Києва). / П. Салига / Магістерська роб. – К., 2005.

На сегодняшний день города и сёла Украины представляют собой своеобразную «контактную зону», в которой органически присутствуют гетерогенные языковые традиции. Особенно интересной представляется ситуация, которая сложилась в больших городах, где прослеживается русификация, особенно в столице, где в быту сосуществуют два языка, развивается украиноязычное и русскоязычное фольклорное творчество. Задание, которое ставится перед исследователем в этой статье – определить, в чем состоит этноязычная специфика городского фольклора Украины, и влияет ли на него язык, на котором он создан, каким образом оценивается в нем языковая ситуация? Объектом данного исследования выступают современные анекдоты и паремии, употребляемые в Киеве, на уровне двух синхронных срезов: образца осени 2004 года и 2006–2007 годов.

Ключевые слова: гетерогенные языковые традиции, «контактные зоны», современный фольклор, политический фольклор.